

تندیس‌های ماندگار از دنیای پرندگان گفت‌وگو با کاظم پرستگاری

علی محمدی

شناخت و معرفی استعدادهای درخشان و هنرمندان نیز هست، نگارنده در این گفت‌وگو، قصد دارد خوانندگان گرامی را با یکی از چهره‌های هنری اصفهان، آشنا کند. کسی که بخش عمده‌ای از عمر و زندگی خویش را در بُعد خلوت و گنج قناعت، با مصایب و مشکلات روزگار، دست و پنجه نرم کرده است و برای ساختن یک مجموعه عظیم هنری - علمی از تک‌تک لحظه‌های خویش غافل نمانده است.

استاد کاظم پرستگاری در سال ۱۳۳۳ در شهر مذهبی نجف در یک خانواده ایرانی، چشم به جهان گشود. تحصیلات ابتدایی او در مدارس ایرانی همان شهر، به پایان رسید و پس از آن برای ادامه تحصیل به ایران، موطن اصلی خویش، بازگشت و در دانشگاه اصفهان، در رشته علوم آزمایشگاهی به تحصیل پرداخت. در تمام دوران تحصیل در زمره دانشجویان ممتاز قرار داشت و علاوه بر کارهای تحقیقی مرتبط با تحصیل، بنابر علاقه‌ای که از طفولیت به هنر و آثار هنری داشت، اوقات فراغت خویش را در طراحی و نقاشی سپری می‌کرد.

پس از فراغت از تحصیل، در دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، در بخش آزمایشگاه، مشغول به تعلیم و تدریس دانشجویان و تحقیقات آزمایشگاهی شد. اکنون با پشت سر گذاشتن حدود ۲۷ سال کار همراه با تعهد، در آستانه بازنشستگی قرار دارد.

از آنجا که زندگی حقیقی، در پرتو توجه به گرایشهای روحی و معنوی تبلور می‌یابد، و از آنجا که عینی‌ترین و دل‌انگیزترین راه برای رسیدن به این نوع گرایشها، به‌طور چشمگیری در هنر تجلی یافته، آدمی از آغاز تکامل فکری خویش، در برابر آثار هنری، اعجاب و شیفتگی از خود نشان داده است. این اعجاب و شیفتگی که به‌طور مستقیم با عواطف گوناگون انسان مربوط است، شاید یکی از مؤثرترین عوامل رشد و تعالی انسان، بویژه در زمینه خلق آثار هنری بوده است.

سیر توجه انسان به آثار برگزیده هنری، اگرچه در دوران مختلف نوسان داشته، اما به‌طور کلی، هیچ‌گاه رو به افول نبوده، بلکه مطالعه در تاریخ هنر و گرایش تمدنهای مختلف به آثار برگزیده هنری نشان داده که این سیر، روند رو به کمال را طی کرده است، تا آنجا که انسان متمدن امروزی که پیچیده‌ترین ابزارها را برای تسهیل زندگی و رفع احتیاجات خویش، در اختیار دارد، همچنان در مقابل آثار برجسته هنری، از خود شیفتگی نشان می‌دهد و در برابر عظمت و زیبایی آن آثار، سر ارادت خم می‌کند. به لحاظ همین تداوم دل‌بستگی انسان است که مبحث هنر، هر روز با جلوه‌های تازه‌تر، اصولی‌تر و عمیق‌تر، مطرح می‌شود و انسان دوست دارد بخشی از اوقات گرانبهای خویش را صرف مطالعه و تحقیق در این زمینه کند.

با توجه به اینکه سیاست کلی مجله «فرهنگ اصفهان»

جهان زیست، با وسعتی گسترده که زمین و آسمانها را در بر می‌گیرد، دارای موجوداتی است که همه به نحوی تسبیح‌گوی حق‌اند. پرندگان بال‌گشوده هر کدام، مأموریت ویژه‌ای دارند. نقش، بازتابی زیبا و برگزیده شده از درک انسان هنرمند است که از حواس او سرچشمه می‌گیرد و از صافی ذوق و اندیشه‌اش عبور می‌کند و در قالبی زیبا به منصه‌ی ظهور می‌رسد و نقش خود را در چرخه‌ی حیات به درستی ایفا می‌کند. تسبیح پرندگان که من آن را تاویل به ایفای نقش کردم، در آیه‌ی مذکور به خوبی، نشان داده شده است.

حال انسان که از مزیت عقل و اختیار برخوردار است، چگونه می‌تواند چرخه‌ی حیات را حفظ کند و چگونه می‌تواند خود را در زمره‌ی تسبیح‌گویان، بنا بر شأن و موقعیت خود قرار دهد؟ بنا به گفته‌ی شیخ اجل سعدی:

دوش مرغی به صبح می‌نالید

عقل و صبرم ببرد و طاقت و هوش

یکی از دوستان مخلص را

مگر آواز من رسید به گوش

گفت باور نداشتم که تو را

بانگ مرغی چنین کند مدهوش

گفتم این شرط آدمیت نیست

مرغ تسبیح‌گوی و من خاموش

۱- نور (۲۴)، آیه ۴۱.

اما از آنجا که روح شیدا و شیفته‌ی او تنها با نوشیدن از سرچشمه‌ی معرفت و جمال حق سیراب می‌شد، از همان آغاز دوره‌ی دانشجویی، به تنوع در جلوه‌های گوناگون هنر، بویژه هنرهای تجسمی پرداخت تا بالاخره پس از جست‌وجو و کسب تجربه‌ی چند ساله، در مسیر ساختن اطلس پرندگان ایران، سلوک هنری خویش را آغاز کرد.

فرصتی به دست آمد تا در خدمت ایشان باشیم و در باره‌ی فعالیت هنری استاد و بویژه مجموعه‌ی عظیمی که هم اینک و بی‌شک، یکی از افتخارات هنر معاصر ایران و به خصوص شهر هنرمندپرور اصفهان است، با وی به گفت‌وگو بپردازیم.

□ استاد پرستگاری، با سپاس از اینکه وقت گرامی خود را در اختیار ما گذاشتید، بفرمایید انگیزه‌ی شما از اقدام به این امر خطیر، یعنی ساختن «اطلس پرندگان ایران»، چه بوده است و از کی به ساختن این مجموعه پرداختید؟

■ بسم‌الله الرحمن الرحیم، بگذارید سخن را با یک آیه از قرآن شروع کنم، آنجا که خداوند تبارک و تعالی می‌فرماید:

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرِ صَاقَاتٍ كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ^۱

در آیه‌ی فوق، تکلیف انسان با محیط پیرامونش، بویژه محیط زیست، معلوم می‌گردد.

آری، این شرط آدمیت نیست که نسبت به پدیده‌های اطرافمان، نسبت به محیط زیست، نظام طبیعی و چرخه‌های حیات بی تفاوت باشیم. باید کاری کرد، هر کس به اندازه توان و امکانات خود باید در حفظ این نظام طبیعی بکوشد و عمل کند. حفظ محیط زیست، حفظ بقا و تداوم حیات و زندگی است. ما باید فرا بگیریم، بشناسیم و بدانیم تا بتوانیم از زیبایی‌های اطرافمان بیشتر بهره‌مند گردیم. در احوال موجودات مطالعه کنیم، تا بهتر بتوانیم در حفظ آنها سهیم گردیم.

من هم، به این صورت در این کار سهیم شدم تا در باره پرندگان ایران که بخش عمده‌ای از حیات طبیعی ما را تشکیل می‌دهند، و نقش ارزنده‌ای در محیط زیست دارند، مطالعه و تحقیق کنم.

□ یعنی می‌خواهید بگویید که انگیزه شما برای ساختن این مجموعه، یک انگیزه علمی - اخلاقی بوده است؟
■ البته نه صرفاً علمی - اخلاقی. شاید بشود گفت که علاوه بر بعد هنری این تندیس‌ها، بعد علمی - اخلاقی نیز در آن قویاً مطرح بوده است.

□ از بعد هنری کار سخن نگفتید؟

■ بهتر است این کار را به عهده منتقدان هنر بسپاریم. اگر من سخنی در باب وجهه هنری این مجموعه بگویم، شاید حمل بر تعریف و خودستایی شود.

□ خوب استاد برگردیم به پرسش اول، چند سال است که در خصوص این مجموعه کار می‌کنید؟

■ حدود بیست سالی می‌شود.

□ در پاسخ به پرسش اول از خدمت به محیط زیست سخن گفتید، اگر ممکن است در این باره بیشتر توضیح دهید.

■ طبق آماري که از سازمان محیط زیست ارائه شده، تاکنون در حدود ۴۹۵ گونه پرنده اعم از مهاجر، نیمه‌مهاجر و بومی، در ایران شناسایی شده است. اینها پرندگانی هستند که در حفاظت سازمان محیط زیست قرار دارند. حال شناخت و ویژگی‌های این پرندگان و شناساندن آنها با توجه به اینکه نسل برخی از آنها در حال انقراض است و برخی در طبیعت بسیار نادرند، برای ما به راحتی امکان‌پذیر نیست. دلایل دیگری نیز هست که ما را به داشتن چنین مجموعه‌ای نیازمند می‌کند. دلایلی چون تعداد انبوه

پرندگان که گرد آوردن گونه‌های طبیعی آنها اگر غیرممکن نباشد، بسیار مشکل است، تفاوت پرندگان از نظر شکل که به جنسیت آنها (نر و ماده بودن) بر می‌گردد. تغییر رنگ دادن آنها در فصول مختلف، نزدیک بودن انواع مشابه که در طبیعت از نظر فیگور مختلف‌اند، تشخیص انواعی که حتی ممکن است از نظر شکل و فیگور، یکسان باشند، اما از نظر تغذیه و اکولوژی (بوم‌شناسی) متفاوت‌اند و اینکه برخی از پرندگان در محیط‌های مخصوص و مناسبی می‌توانند ادامه حیات دهند، همه دلایلی است که ساختن این مجموعه را برای ما اجتناب‌ناپذیر می‌نماید.

□ به نظر شما مزیت کار خودتان با آثار مشابه چیست؟

■ آثار مشابه یا آثار علمی - تزیینی‌اند یا آثار هنری که در قالب مجسمه وجود دارند.

در بعد علمی - تزیینی ما از تاکسی‌درمی می‌توانیم نام ببریم. تاکسی‌درمی مشکلات خاص خودش را دارد مثلاً چون مواد تاکسی‌درمی آلی است، به مرور فاسد می‌شود. در خصوص پرندگان، پوست و پر و دیگر اعضای آنها فاسدشدنی است و به مرور زمان از بین می‌رود. دیگر اینکه در تاکسی‌درمی پرنده به ندرت به شکل اصلی خودش در می‌آید. چروکیده می‌شود، و گاه مجبور هستیم پوست و پر آنها را بازسازی کنیم که غیرطبیعی جلوه می‌کند و معمولاً از انواع طبیعی خود در طبیعت کوچکتر نشان داده می‌شود. دیگر اینکه برخی از پرندگان نادرند و در حال انقراض و یا اینکه انسان به آنها دسترسی ندارد و یا به ندرت می‌توان آنها را دید، بنابراین تاکسی‌درمی این گونه پرندگان، مشکل و چه بسا غیرمجاز باشد.

دیگر اینکه تاکسی‌درمی با اصول و قوانین محیط زیست عملاً در تناقض است. نهادی که وظیفه‌اش حفاظت و حراست از پرندگان است. وقتی خود به ضرورت، مثلاً ضرورت تعلیم، اقدام به تاکسی‌درمی می‌کند، دست‌کم این بدآموزی را دارد که دیگران برای تزیین دست به این کار بزنند و به شکار پرندگان اقدام کنند. از طرفی آثار هنری مخاطب و بیننده را به وجد می‌آورد و چه بسا خلایقی را در او شکوفا کند؛ در حالی که دیدن پرندگان تاکسی‌درمی شده، خواه‌ناخواه بیننده را دچار تأثر و تأسف می‌کند. از جهت هنری نیز مزیتی که این کار بر مجسمه‌های

فلزی، سنگی، گچی و چوبی دارد این است که به جهت محاسبات رایانه‌ای دقیق و علمی، این پرندگان از ایستایی کاملاً طبیعی برخوردارند، در حالی که مجسمه‌های دیگر به لحاظ ظریف بودن پاها بالاجبار باید به شیء دیگری از قبیل درخت یا سنگ متکی باشند و شاید از نظر علمی محاسبه دقیق از نظر ایستایی ندارند. نوع موادی هم که در ساخت این پرندگان به کار رفته به گونه‌ای محاسبه شده که هم از نظر وزن مشابه پرنده بالغ در طبیعت است، هم از نظر آسیب‌پذیری مقاوم‌تر از آثار مشابه است. مجسمه‌های گچی، چوبی و سنگی در برابر حوادث شکننده و آسیب‌پذیرند و یا به اصطلاح لب‌پران دارند، در حالی که مواد استفاده شده برای این کار، هیچ‌کدام از این مشکلات را ندارد.

□ از مواد کار صحبت به میان آمد اگر ممکن است در این باره توضیح دهید؟

■ با فرموله کردن چند ماده، خمیری تهیه می‌کنیم، که البته ساخت این خمیر هم به نحوی ابتکار خودم بوده است، سپس روی آرماتور فلزی که اسکلت کار را تشکیل می‌دهد، خمیر فرم داده و پرداخت می‌شود.

□ تا چه مرحله‌ای از کار پیش رفته‌اید و گمان می‌کنید کی تمام می‌شود؟

■ همان‌طور که قبلاً گفتم، با صرف حدود بیست سال وقت در حدود چهارصد قطعه از مجموعه هفت‌صد قطعه‌ای پرندگان ایران را آماده رنگ کرده‌ام. حدود سیصد قطعه از کل مجموعه باقی‌مانده است که از زمره گنجشک‌سانان هستند. اگر مشکلی پیش نیاید و یا مشکلات گذشته من کمتر بشود، با توجه به تجربه‌ای که طی این بیست سال اندوخته‌ام. با اتکال به خداوند منان شاید بشود تا پنج سال دیگر، این اطلس را تمام کرد.

□ مشکلات شما در تهیه این گنجینه چه بوده است؟

■ مشکلات زیاد است. اما آن چه مهم است اینکه تعداد این قطعات زیاد شده و دیگر نمی‌شود آنها را در خانه نگه داشت، هزینه مواد آنها نیز مهم است، منابع و اطلاعات کافی در دسترس نیست و من گاه مجبور می‌شوم در تالابها و جاهای دیگر دنبال گونه‌های طبیعی بگردم که قهراً با فرصت من و هزینه‌های سنگین سازگاری ندارد.

□ آیا تاکنون از طرف مسوولان، حمایت شده‌اید؟

■ متأسفانه خیر.

□ قدری از مقوله هنر دور شدیم، بفرمایید از نظر هنر و ویژگیهای هنری این کار چه جایگاهی دارد؟

■ همان‌طور که قبلاً اشاره شد، منتقدان هنر بویژه منتقدان هنر تندیس‌سازی باید روی این کار نظر دهند، اما چنان که می‌دانید، انسان هنرمند شیفته زیبایی است. خالق انسان نیز زیبایی را دوست دارد. زیباییها در طبیعت، بویژه در پرندگان جالب است. جلوه‌های مخصوص پرندگان انسان را مسحور می‌کند. پاره‌ای از این جلوه‌ها همیشگی نیست، یعنی ما، در طبیعت همیشه شاهد چتر گشادان هدهد و طاووس نیستیم، یا عقاب مارگیر را همیشه در حال چالش با مار نمی‌بینیم، بنابراین ما با ساختن این مجموعه که از جلوه‌های هنری ویژه‌ای برخوردار است در واقع، لحظه‌ها را شکار کرده‌ایم. پرندگان زیبا هستند، ما با ساختن آنها با جلوه‌های مخصوصشان، زیبایی آنها را مضاعف نموده‌ایم.

□ استاد می‌شود از سبک هنری کارتان برایمان بگویید؟

■ اگر در تقسیم‌بندی کلی، آثار هنری را به دو دسته تقسیم کنیم، یعنی آثار ایده‌آلیستی و یا آرمانگرا و رئالیستی یا واقعگرا، سبک کار من به‌طور کلی می‌تواند منطبق با بخش دوم یعنی در زمره آثار رئالیستی به حساب آید.

□ استاد به‌عنوان حسن ختام این ملاقات اگر موافقت، نظر خودتان را در باره هنر بفرمایید، منظورم این است که شما هنر را چگونه تعریف می‌کنید؟

■ اینکه من بخواهم، در این فرصت، برای هنر تعریفی ارائه دهم، البته غیرممکن است. به‌طور کلی ارائه تعریفی جامع و کامل از هنر به هر حال، کاری دشوار است. تعاریفی هم که تاکنون در باره هنر شده البته جامع و مانع نیستند. اما چیزی که من در اینجا می‌توانم بگویم، این است که هنر بازتابی زیبا و برگزیده شده از درک انسان هنرمند است که از حواس او سرچشمه می‌گیرد و از صافی ذوق و اندیشه‌اش عبور می‌کند و در قالبی زیبا به منصه ظهور می‌رسد.

□ از شما برای این همکاری سپاسگزارم و برایتان آرزوی توفیق دارم.

■ من هم از شما و از همه خوانندگان مجله فرهنگ اصفهان سپاسگزارم.

